

Bog anmeldelser

Trond Bergh (red.), *Deltagerdemokratiet. Teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget, 1983, 238 s., 145,00 N.kr.

Spørgsmålet om, hvad demokrati bør være, og hvad det kan være, er et af de helt centrale spørgsmål inden for den politiske videnskab. Gennem de sidste 20 år er navnlig betydningen af borgernes deltagelse gjort til genstand for en intensiv drøftelse. Denne bog, der er den første fra det norske forskningsprojekt om "demokrati og samfundsstyring", der 1980-82 blev gennemført under ledelse af Jon Elster, vidner om, at denne demokratidebat også er levende i Norge. Der er ikke blot tale om bidrag til den teoretiske diskussion af demokrati, men også om analyse af aktuelle politiske sagområder ud fra et demokratisk perspektiv.

Bogen indeholder 8 artikler, hvoraf halvdelen har været fremlagt på en konference i januar 1982. Artiklerne er ordnet på den måde, at der startes med de mest abstrakte og teoretiske emner, hvorefter man bevæger sig i retning mod det mere konkrete og praktiske. Jon Elster starter med en diskussion af forskellige teorier om demokrati, idet han først præsenterer den økonomiske teori om demokrati og herefter diskuterer to alternative teorier, henholdsvis diskursdemokratiet (Jürgen Habermas) og selvrealiseringsdemokratiet (Carole Pateman). Hans sympati ligger afgjort hos det første af disse to alternativer.

En mere positiv opfattelse af Carole Patemans demokratiteori kommer frem i den anden artikel, der er skrevet af William M. Lafferty. Han præsenterer og diskuterer tre forskellige syn på deltagelsens funktion i det demokratiske norm-sæt. Denne diskussion sker ud fra en grundlæggende sondring mellem et instrumentelt og et ekspressivt perspektiv på politisk deltagelse. Det instrumentelle syn på deltagelsen forbindes med spørgsmålet om magt og forsøget på at påvirke de politiske beslutningers indhold. Det ekspressive syn på deltagelsen forbindes derimod med den mulighed for at udtrykke sig, som ligger i sproget, kommunikationen og samvirket mellem mennesker. Ud fra Laffertys opfattelse repræsenterer Carole Pateman en kombination af det instrumentelle og det ekspressive syn på deltagelse, idet den ekspressive komponent består i et uddannelses- eller lære-perspektiv med visse overskridelselementer, hvor det, der skal overskrides, er et resultat af uligheder i det eksisterende industrisamfunds hierarkiske arbejdsdeling, og hvor det endelige mål er en instrumentalistisk beslutningsproces karakteriseret ved lighed i magt. Med dette udgangspunkt kritiserer Lafferty Jon Elsters forståelse af deltager-demokratiet (og Carole Pateman), ligesom han analyserer det norske socialdemokratis anvendelse af deltagerdemokratiske værdier.

Laffertys artikel er overordentlig spændende ud fra en demokratiteoretisk synsvinkel. Sondringen mellem instrumentel og ekspressiv deltagelse er imidlertid mindre klargørende, end man umiddelbart kunne forvente. Der er for det første ikke – hvilket Lafferty selv gør opmærksom på – tale om en logisk sondring, men

Bog anmeldelser

Trond Bergh (red.), *Deltagerdemokratiet. Teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget, 1983, 238 s., 145,00 N.kr.

Spørgsmålet om, hvad demokrati bør være, og hvad det kan være, er et af de helt centrale spørgsmål inden for den politiske videnskab. Gennem de sidste 20 år er navnlig betydningen af borgernes deltagelse gjort til genstand for en intensiv drøftelse. Denne bog, der er den første fra det norske forskningsprojekt om "demokrati og samfundsstyring", der 1980-82 blev gennemført under ledelse af Jon Elster, vidner om, at denne demokratidebat også er levende i Norge. Der er ikke blot tale om bidrag til den teoretiske diskussion af demokrati, men også om analyse af aktuelle politiske sagområder ud fra et demokratisk perspektiv.

Bogen indeholder 8 artikler, hvoraf halvdelen har været fremlagt på en konference i januar 1982. Artiklerne er ordnet på den måde, at der startes med de mest abstrakte og teoretiske emner, hvorefter man bevæger sig i retning mod det mere konkrete og praktiske. Jon Elster starter med en diskussion af forskellige teorier om demokrati, idet han først præsenterer den økonomiske teori om demokrati og herefter diskuterer to alternative teorier, henholdsvis diskursdemokratiet (Jürgen Habermas) og selvrealiseringsdemokratiet (Carole Pateman). Hans sympati ligger afgjort hos det første af disse to alternativer.

En mere positiv opfattelse af Carole Patemans demokratiteori kommer frem i den anden artikel, der er skrevet af William M. Lafferty. Han præsenterer og diskuterer tre forskellige syn på deltagelsens funktion i det demokratiske norm-sæt. Denne diskussion sker ud fra en grundlæggende sondring mellem et instrumentelt og et ekspressivt perspektiv på politisk deltagelse. Det instrumentelle syn på deltagelsen forbindes med spørgsmålet om magt og forsøget på at påvirke de politiske beslutningers indhold. Det ekspressive syn på deltagelsen forbindes derimod med den mulighed for at udtrykke sig, som ligger i sproget, kommunikationen og samvirket mellem mennesker. Ud fra Laffertys opfattelse repræsenterer Carole Pateman en kombination af det instrumentelle og det ekspressive syn på deltagelse, idet den ekspressive komponent består i et uddannelses- eller læreperspektiv med visse overskridelselementer, hvor det, der skal overskrides, er et resultat af uligheder i det eksisterende industrisamfunds hierarkiske arbejdsdeling, og hvor det endelige mål er en instrumentalistisk beslutningsproces karakteriseret ved lighed i magt. Med dette udgangspunkt kritiserer Lafferty Jon Elsters forståelse af deltager-demokratiet (og Carole Pateman), ligesom han analyserer det norske socialdemokratis anvendelse af deltagerdemokratiske værdier.

Laffertys artikel er overordentlig spændende ud fra en demokratiteoretisk synsvinkel. Sondringen mellem instrumentel og ekspressiv deltagelse er imidlertid mindre klargørende, end man umiddelbart kunne forvente. Der er for det første ikke – hvilket Lafferty selv gør opmærksom på – tale om en logisk sondring, men

derimod om forskellige aspekter ved deltagelsen. Alle politiske handlinger har begge aspekter – men måske i større eller mindre omfang (jvf. pp. 40-41). Dertil kommer imidlertid for det andet, at der er en tidsmæssig dimension i sondringen. Menneskelige handlinger kan godt være overvejende ekspressive her og nu, samtidig med at de på længere sigt har et instrumentelt aspekt. Endelig behøver dette instrumentelle aspekt ikke at være af en umiddelbar karakter, forstået som rettet direkte mod konkrete og forudsigelige resultater, navnlig at påvirke bestemte politiske beslutningsprocesser. Det instrumentelle i "å manipulere eller ændre bestemte tilstande" (Laffertys formulering af Lester Milbraths definition, p. 32), kan meget vel være at ændre deltagernes virkelighedsopfattelse, fællesskabsfølelse og problemorientering, således af handlinger først gennem andre politiske processer på længere sigt resulterer i politiske krav. Kvindebevægelsens festivaler er et godt eksempel på menneskelige handlinger, der aktuelt har et dominerende ekspressivt aspekt, men som på længere sigt og igennem flere led sigter mod konkrete resultater. Alligevel er der tale om en instrumentel, dvs. målrettet og rationel form for politisk deltagelse. Det, der umiddelbart og aktuelt er dominerende ekspressivt, kan middelbart og potentielt være instrumentelt: kvindefestivaler sigter helt målrettet og rationelt mod at ændre den autoritative fordeling af værdier med gyldighed for samfundet.

Et andet spændende punkt i Laffertys artikel er hans sondring mellem en historisk-specifik indlæringssteori, som han tillægger Carole Pateman, og en filosofisk-antropologisk teori om menneskets egenart, som han tillægger Hannah Arendt (p. 35). Begrundelsen for at udskille Pateman fra de øvrige deltagelsesdemokrater trænger imidlertid til en uddybning. Som den fremstår her, efterlader den let det indtryk, at de øvrige deltagelsesdemokrater – f.eks. Steven Lukes – tildeles et rent ekspressivt syn på politisk deltagelse.

Også Francis Sejersteds artikel om politik som interessekamp eller styringsproblem beskæftiger sig med forskellige grundopfattelser af politik og demokrati. Han ønsker navnlig at fremhæve, at politisk demokrati ikke blot vedrører konflikter, interessevaretagelse og regulering af uenigheder, men også – og måske først og fremmest? – konsensus, løsning af fælles problemer og opbygningen af enighed. Norsk statskundskab har efter hans opfattelse lagt for megen vægt på konfliktaspektet og fremhævet den korporative, lukkede styringskanal på bekostning af den parlamentariske, åbne kanal. Efter Sejersteds opfattelse forudsætter konfliktmodeller givne og afklarede præferencer og interesser. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan sådanne præferencer og interesser i det hele taget grundlægges, udvikles og ændres: Hvordan udvikler vores normsystem sig? Hvilke værdier ønsker vi at realisere? Under hvilke forudsætninger bliver moralske følelser og samfundsorienterede værdier bestemmende for ønsker og adfærd? Ud fra sådanne spørgsmål bliver "deltagelse", "diskurs" og "åbent samfund" kernebegreber. Det er efter Sejersteds opfattelse karakteristisk for den åbne offentlighed i det norske demokrati, at de politiske partier er nødt til at argumentere for deres standpunkter og at henvise til almene normer, til fællesinteressen frem for særinteresser. I stedet for en direkte magtkamp og egoistisk interessevaretagelse må partierne gøre deres standpunkter anstændige og indordne deres særinteresser under fællesinteressen. I et åbent argumenterende samfund som det norske bliver partierne

bærere af en politisk kultur, hvor de almene hensyn står stærkt. Det er ikke de sociale modsætninger og interessekampen, der er drivkraften bag udviklingen, men derimod de utilsigtede og uheldige konsekvenser af uløste styringsproblemer. Sejersted analyserer – forholdsvis kortfattet – regimeskift i nyere norsk historie og konkluderer på grundlag heraf, at man har lagt alt for stor vægt på interessekampen i forhold til konsensus og tilpasning.

Ligeså vigtigt det er at argumentere for, at der både er et konflikt- og et konsensusaspekt i det politiske demokrati, og ligeså vigtigt det er at argumentere for, at den parlamentariske kanal er vigtig, ligeså problematisk er det imidlertid efter denne anmelders opfattelse at ville reducere konflikter fuldstændigt som drivkraft for ændringer i det norske (eller danske) samfund. Det kræver under alle omstændigheder en mere dybtgående empirisk analyse end den, der præsenteres i denne bog. Dertil kommer imidlertid, at selve sondringen interessekamp/styringsproblem forekommer en smule uafklaret. Udelukker påvisningen af den ene opfattelse betydningen af den anden?

De følgende artikler i bogen koncentrerer sig herefter om arbejderbevægelsen og dens forsøg på en demokratisering af det norske samfund først og fremmest gennem en demokratisering af arbejdslivet. Ulf Torgersen skriver om Arbejderpartiets politiske virkemidler og sonderer her mellem indgreb i markedet, systemmanipulering (først og fremmest planøkonomiske tiltag med henblik på at sikre fuld beskæftigelse) og tildeling af rettigheder. Trond Bergh fortsætter med en af de vigtigste af disse rettigheder, nemlig de ansattes ret til medbestemmelse på deres arbejdsplads, og Per Lægveid beskæftiger sig specielt med denne ret for de offentlige ansattes vedkommende. Ragnvald Kalleberg skriver om arbejdsmiljøreformen fra 1977 ud fra demokratiske idealer om lighed og deltagelse. Endelig rapporterer Frederik Engelstad nogle resultater fra en empirisk undersøgelse af nogle aspekter af fremmedgørelsen på tre norske forlag med forskellige grader af medarbejderindflydelse.

Ud fra en demokratisk synsvinkel er det først og fremmest de tre førstnævnte artikler, og navnlig Laffertys bidrag, der er af selvstændig interesse. Jon Elsters artikel er noget sammentrængt og giver ikke et tilstrækkeligt grundlag for en vurdering af hans syn på demokarti og politisk deltagelse, men afgjort appetit på at sætte sig nøjere ind i hans omfattende forfatterskab. Artiklerne om de specifikt norske forhold vil uden tvivl være værdifulde som en indføring i de pågældende emneområder – blandt andet på grund af de fyldige henvisninger og den omfattende litteraturliste – men deres indplacering i demokratiproblematikken er forholdsvis vag. De enkelte forfattere er først og fremmest optaget af deres eget emne, de udvikler hver for sig deres egne problemstillinger og begreber, og der er tilsyneladende ikke gjort energiske forsøg på at styre de enkelte bidrag ud fra en fælles teori.

Selv om alle bogens artikler på den ene eller anden måde beskæftiger sig med temaet om demokrati og deltagelse, så udgør bogen ingen samlet helhed. Den må derfor vurderes som et første resultat af det omtalte projektarbejde. Som en sådan forskningsrapport indeholder den flere interessante udgangspunkter for fortsatte overvejelser og analyser, ligesom den på en række konkrete områder præsenterer relevant materiale. Det afgørende, norske bidrag til at bringe teorien

om deltagerdemokratiet et stort spring fremad har vi imidlertid endnu til gode, men tilløbet ser i flere henseender lovende ud.

Palle Svensson

Vilh. Brockmeyer, Peter Bak Mortensen og Niels Preisler (udg.), *Folketingsvalgloven*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1983, 322 s., 375,00 kr.

Når medarbejderne ved Indenrigsministeriets valgkontor står som forfattere og udgivere af en kommenteret udgave af folketingsvalgloven, er der grund til at forvente en yderst sober og omhyggelig udgivelse, der punkt for punkt redegør for hele det komplicerede og detaljerede regelsæt, der knytter sig til udvælgelsen af medlemmerne i Folketinget. Der er med denne bog da også stort set tale om en udgivelse, der helt lever op til disse forventninger; derfor vil bogen i en række år også blive *stedet*, hvor man på næsten alle punkter kan slå op og se, hvorledes reglerne egentligt er, og hvorledes man skal forholde sig, når man står over for et eller andet konkret problem i forbindelse med folketingsvalg. Så langt, så godt.

Efter folketingsvalget i 1981 var der især to ting i forbindelse med valgloven, der gav anledning til diskussion. Den ene var den urimelige praksis med at forkaste nogle måder at angive partipræferencer på, når man brevstemte – for eksempel "SF" – fordi det hverken var den officielle partibetegnelse eller partibogstavet. Dette forhold, der havde en vis skævhed med hensyn til partierne, er nu blevet rettet; og reglerne er angivet klart i kommentarudgaven her, således at det skulle være ganske enkelt for valgbestyrelserne landet over at følge dem. Begivenhederne i kølvandet af folketingsvalget den 10. januar 1984 har imidlertid demonstreret med overordentlig tydelighed, at bestemmelserne om brevstemmer også ved dette valg er blevet anvendt forskelligt rundt om i landet. Det må derfor forventes, at der vil ske ændringer netop med hensyn til reglerne for godkendelse af brevstemmer. Hvorledes de forskellige hensyn vil blive afbalanceret mod hinanden, er ikke til at vide i skrivende stund. En oplagt mulighed er at indføre en form for fortrykt stemmeseddel til afgivelse af brevstemme, hvad der naturligvis vil kunne løse hovedparten af de konstaterede problemer.

Det andet, man diskuterede efter folketingsvalget i 1981, var, hvorledes man skulle forholde sig, når der af et parti var anmeldt partiliste i en amts- eller storkreds, og der så var en opstillingskreds uden kandidat for partiet, men hvor der alligevel blev afgivet stemmer på partiet – valglovens og valgstatistikens såkaldte "andre partistemmer". Man kan sige, at det er en detalje i valgloven, og at de forskellige mulige fremgangsmåder kun i et fåtal af tilfældene ville have ført til valg af andre af partiets kandidater i en sådan amts- eller storkreds. Efter en meget grundig diskussion blev den fremgangsmåde, Indenrigsministeriet har anvendt ved de senere valg, godkendt af et klart flertal i Folketinget. For at undgå fortsatte diskussioner blev der for en sikkerheds skyld gennemført et lovforslag i samlingen 1982/83, der gjorde det klart, hvorledes man skal gå frem i denne situation, således at der ikke længere behøver at blive tærsket langhalm på dette